

KLINIK TERMINLARNING YASALISHIDA LOTIN TILINING AHAMIYATI

Kaxorova Muhabat Askaraliyevna

O'zbek va xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

Toshkent tibbiyot akademiyasi

muhab.at@mail.ru<https://doi.org/10.5281/zenodo.15670347>

Annotatsiya. Klinik terminlarning yasalishida lotin tilining morfologik imkoniyatlari markaziy o'rin tutadi. Lotin tilidagi prefikslar, suffikslar va negizlar asosida yasalgan atamalar tibbiy ma'lumotni aniqlik va qisqalik bilan ifodalashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: qiyinchilik ko'nikmalari, analitik usullar, strategiyaga asoslangan ta'lim, klinik atamashunoslik, fonetik va morfologik tushunchalar.

Kirish. Tibbiyot fanining jadal rivojlanishi tibbiy atamalar- klinik terminlarning aniqligi, tushunarli va xalqaro standartlarga mos bo'lishini talab etadi. Tibbiy terminologiyani asosiy qismini tashkil etuvchi lotin tili ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Bu til tibbiyot sohasidagi ilmiy muloqot, ta'lim, klinik amaliyot va farmatsevtika sanoatida asosiy aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Lotin tili - qadimgi Rim imperiyasining rasmiy tili bo'lib, ilk asrlardan boshlab ilm-fan, din, huquq va tibbiyotda asosiy yozuv va muloqot vositasi bo'lgan. Ayniqsa, tibbiyot sohasida lotin tilining roli nihoyatda muhim bo'lib, bu til nafaqat tarixiy meros, balki zamonaviy tibbiy terminologiyani shakllanishida ham negiziy o'rin tutadi.

Lotin tilining tibbiyotdagi ahamiyatini tushunish uchun, avvalo qadimgi yunon va Rim tibbiyot maktablarining o'zaro aloqasini e'tiborga olish kerak. Yunon tabiblari - Gippokrat (Hippocrates) va undan keyingi olimlar -birinchi bo'lib tibbiyot fanini nazariy asoslar bilan boyitgan bo'lsalar, Rim tabiblari, xususan, Galen (Claudius Galenus), ushbu bilimlarni lotin tilida tizimlashtirgan. Galen asarlarining ko'pchiligi yunon tilida yozilgan bo'lsa-da, keyinchalik ular lotinchaga tarjima qilinib, o'rta asrlarda Yevropada tibbiyot ta'limining asosini tashkil qilgan.

O'rta asrlarda lotin tili butun Yevropa bo'ylab ilm-fan va ta'limning rasmiy tili sifatida keng tarqalgan edi. Tibbiyot sohasidagi barcha risolalar, universitet darsliklari, tashxis yozuvlari va dori retseptlari aynan lotin tilida yuritilgan. Masalan, Italiyaning Salerno va Boloniya universitetlarida tibbiyot talabalari lotin tilida ta'lim olgan, ularning yozma ishlari va dissertatsiyalari ham lotin tilida bo'lgan. Lotin tilidagi adabiyotlar tibbiy bilimlarni avloddan avlodga uzluksiz yetkazib berishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Renessans davrida (XIV–XVI asrlar) ilm-fan va san'at rivojiga katta e'tibor berila boshlangan va bu davrda lotin tili ikkinchi bor yuksalish bosqichiga chiqqan. Ilmiy izlanishlar, yangi kasalliklar va davolash usullarining kashf etilishi tibbiy terminologiyani boyitgan va bu borada lotin tili asosiy asos sifatida ishlatilgan. Taniqli olimlar — Andreas Vesalius, Paracelsus, William Harvey va boshqalar o'z tibbiy izlanishlarini aynan lotin tilida e'lon qilganlar.

Bugungi kunda ham lotin tilining ta'siri tibbiyotda davom etmoqda. Anatomik nomlar, kasalliklar tavsifi, dori vositalari va biologik atamalar lotincha yoki lotin asosida yasalgan terminlardir. Masalan, "Musculus gluteus maximus", "Fractura femoris", "Hypertonia arterialis" kabi terminlar tibbiy hujjatlarda doimiy uchraydi. Bu atamalar nafaqat tarixiy an'analarning davomchiligi, balki mantiqiy va ilmiy tushunarlilikni ta'minlovchi vositadir.

Klinik terminologiya - bu kasalliklar, belgilar, tashxislar, davo usullari, anatomik tuzilmalar va boshqa tibbiy tushunchalarni ifodalovchi so'zlar majmuidir. Ushbu terminlar nafaqat ilmiy aniqlik, balki kasbiy muloqotning muhim elementlari sifatida ham xizmat qiladi. Klinik terminlarning yasashida lotin tilining morfologik imkoniyatlari markaziy o'rin tutadi. Lotin tilidagi prefikslar, suffiksalar va negizlar asosida yasalgan atamalar tibbiy ma'lumotni aniqlik va qisqalik bilan ifodalashga xizmat qiladi.

Klinik terminlar odatda quyidagi qismlardan tashkil bo'ladi:

Negiz - asosiy ma'no manbai (masalan, *cardi-* – yurak),

Prefiks - so'z boshiga qo'shilib, ma'noni o'zgartiruvchi qo'shimcha (masalan, *hyper-* – ortiqcha, ko'p),

Suffiks - so'z oxiriga qo'shilib, terminning turini yoki holatini belgilaydi (masalan, *-itis* – yallig'lanish).

Masalan: **“endocarditis”** - *endo-* (ichki), *card* (yurak), *-itis* (yallig'lanish). Bu termin yurak ichki qavatining yallig'lanishini anglatadi.

Lotin tilida barcha anatomik tuzilmalar jins, birlik-ko'plik va egalikni ifodalovchi aniq grammatik shakllarga ega. Masalan:

“Musculus biceps brachii” - qo'lning ikki boshli muskuli;

“Vena cava superior” - yuqori bo'sh vena. Bu kabi tuzilmalar tibbiy hujjatlarni tuzishda muhim rol o'ynaydi. Lotin tilidagi morfologik qat'iylik terminlarning chalkash tushunilishining oldini oladi. Ko'plab klinik atamalar yunoncha negizga ega bo'lib, lotin grammatikasi asosida yasalgan. Bu ikki tilning kombinatsiyasi ilmiy terminologiyada mukammal uyg'unlikni ta'minlaydi. Masalan:

“Gastroenterologia” - *gastro-* (oshqozon), *entero-* (ichak), *-logia* (ta'limot, fan);

“Neuropathia” - *neuro-* (asab), *-pathia* (kasallik holati). Bu kabi terminlar semantik jihatdan chuqur ma'no anglatadi va tibbiy atamalarning universalligi, tushunarli va tizimli bo'lishiga xizmat qiladi.

Lotin tili tibbiy terminologiyada nafaqat tarixiy asos, balki ilmiy muloqot vositasi sifatida ham o'z o'rnini mustahkam saqlab kelmoqda. Bu tilning fonetik va semantik xususiyatlari klinik terminlarning universal, aniq va qulay bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Aynan ushbu xususiyatlar lotin tilini boshqa tillardan ajratib turadi va uni tibbiyotda afzal tilga aylantiradi.

Lotincha terminlar fonetik jihatdan qat'iy talaffuzga ega bo'lib, bu ularni o'qish va tushunishni osonlashtiradi. Harflarning talaffuzi doimiy, ya'ni talaffuz va yozuv o'rtasida farq yo'q. Bu holat tibbiyot xodimlari, ayniqsa xalqaro muloqotda ishtirok etayotgan mutaxassislar uchun katta yengillik tug'diradi.

Masalan:

“Osteoma” (suyak o'smasi) - talaffuzida va yozilishida aniqlik mavjud.

“Bronchitis” (bronx yallig'lanishi) - har bir harf aniq va ravon aytiladi.

Bunday soddalik ko'p tillilik sharoitida tibbiy xatoliklarning oldini olishda muhim omildir. Lotincha terminlar ko'pincha so'z tarkibiy qismlarining birikmasi orqali tuzilgan bo'lib, bu ularning ma'nosini anglashni yengillashtiradi. Har bir termin ma'lum bir mantiqiy tuzilishga ega: negiz – ma'noni belgilaydi, prefiks va suffiks esa uni aniqlashtiradi yoki kengaytiradi.

Misollar:

“Hypotensio” - *hypo-* (kam), *tensio* (bosim) → past qon bosimi;

“**Dermatologia**” - *derma* (teri), *logia* (fan) → teri kasalliklari fani. Bu kabi tuzilishlar terminlarni xotirada saqlashni osonlashtiradi va yangi atamalarni mustaqil anglash imkonini beradi.

Lotincha klinik atamalar qisqa, lekin mazmunan to‘liq va aniq bo‘lishi bilan ajralib turadi. Bu ularni tibbiy hujjatlarda, elektron sog‘liqni saqlash tizimlarida va og‘zaki muloqotda qulay qo‘llash imkonini beradi. Masalan:

“**CVS**” (*systema cardiovasculare*) - yurak-qon tomir tizimi;

“**Rx**” (*recipe* - retsept yozilishi uchun ishlatiladigan lotincha ifoda).

Lotin tilining morfologik qat’iyati, qisqa ifoda va semantik aniqligi tibbiyotda noto‘g‘ri tushunish ehtimolini kamaytiradi. Aynan shu sababdan, u zamonaviy tibbiyotning eng asosiy terminologik bazasini tashkil etadi. Zamonaviy tibbiyot global miqyosda jadal rivojlanib borayotgan fan sohalaridan biri bo‘lib, unda turli mamlakatlar shifokorlari va tadqiqotchilari o‘zaro hamkorlik qiladi. Bu hamkorlikning samarali bo‘lishi uchun yagona ilmiy til va bir xil tushuncha asosida ishlash zarur. Shu nuqtai nazardan qaraganda, lotin tili xalqaro tibbiyot terminologiyasida asosiy bog‘lovchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. U ilmiy muloqotni standartlashtirish, klinik axborotni aniq yetkazish va xatoliklarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Dunyo bo‘yicha ko‘plab yirik tibbiyot tashkilotlari, jumladan Butunjahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO), Xalqaro kasalliklar tasnifi (ICD), Farmakopeya komissiyalari va Xalqaro nomlash tizimi (INN) lotincha yoki lotin asosidagi terminlardan foydalanadi. Bu: kasallik nomlari (masalan, *diabetes mellitus*, *tuberculosis pulmonum*),

dori vositalarining umumiy nomlari (masalan, *Amoxicillinum*, *Paracetamolum*),

symptom va sindromlar (masalan, *insufficiencia renalis*, *status epilepticus*) kabi atamalarda namoyon bo‘ladi. Lotin tili bu terminlarni barcha tillarda yagona shaklda qo‘llashga imkon beradi, bu esa sog‘liqni saqlash sohasida tez va aniq muloqotni ta‘minlaydi. Tibbiy sohada xalqaro normalar va protokollar bilan ishlashda terminlarning aniq va bir xil bo‘lishi talab qilinadi. Lotin tilining qat’iy grammatik qoidalari va terminologik strukturasi bunga zamin yaratadi. Shuning uchun xalqaro klinik protokollar, diagnostika me‘yorlari va dorivor vositalar ro‘yxatlari lotincha nomlar asosida tuziladi.

Bugungi global sog‘liqni saqlash tizimlarida, ayniqsa, xalqaro tibbiy konferensiyalar, ilmiy maqolalar va patent hujjatlari tayyorlanishida lotin tilida asoslangan terminlar yagona platforma sifatida xizmat qiladi. Shifokorlar, farmatsevtlar va ilmiy tadqiqotchilar lotin tilidagi atamalarni bilgan holda til to‘sig‘isiz muloqot qiladilar. Shuningdek, xalqaro ilmiy jurnallar (masalan, *The Lancet*, *BMJ*, *JAMA*) maqolalarida ishlatiladigan klinik terminlar deyarli barchasi lotin tilidan olingan yoki lotin asosida yasalgan bo‘ladi. Bu esa ilm-fan universalligini ta‘minlab beradi.

Lotin tili tibbiy ta‘limning ajralmas qismi bo‘lib, talabalarga zamonaviy tibbiyot tilini o‘zlashtirishda, klinik fikrlashni shakllantirishda va ilmiy mulohaza yuritishda mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, shifokor bo‘lishni maqsad qilgan talabalar uchun bu tilni bilish nafaqat nazariy bilim, balki amaliy faoliyatda ham zaruriy ko‘nikmadir.

O‘zbekiston Respublikasi va ko‘plab xorijiy mamlakatlarda lotin tili tibbiyot oliy o‘quv yurtlarida majburiy o‘qitiladigan fan hisoblanadi. Bu fan:

tibbiy terminlarni to‘g‘ri tuzish va o‘qish,
latinchalashgan qisqartmalarni tushunish,
anatomik va farmatsevtik nomlarni eslab qolish,

dori retseptlarini yozish,
tibbiy hujjatlarni o'qish va tahlil qilishda yordam beradi.

Masalan, "Musculus pectoralis major", "Vena saphena magna", "Fractura humeri" kabi atamalarni talaba aynan lotin tili orqali o'zlashtiradi.

Lotin tili tibbiy terminologiyani chuqur anglash imkonini beradi. Talabalar har bir so'zning negizi, qo'shimchalari va ularning grammatik holatini bilgan holda yangi atamalarni mustaqil anglay oladilar. Bu esa tibbiy matnlar bilan ishlash, yangi kasallik nomlarini tushunish va ilmiy maqola yozishda beqiyos ahamiyatga ega. Masalan:

"cardiomegalia" - *cardio* (yurak) + *megalia* (kattalashish),

"hepatocarcinoma" - *hepato* (jigar) + *carcinoma* (rak).

Bunday tahlil qilish ko'nikmalari klinik tafakkurni mustahkamlaydi va kasbiy yondashuvni shakllantiradi.

O'zbekistonda barcha tibbiyot OTMlarida birinchi bosqichdan boshlab lotin tili fani o'qitiladi. Darslar asosan:

tibbiy terminologiya asoslari,

retsept yozish qoidalari,

grammatik shakllar,

terminlarning tarjimasi va tahliliga qaratiladi.

Ko'plab universitetlarda maxsus lotincha terminologik lug'atlar, amaliy mashqlar, testlar va tarjima topshiriqlari orqali talabalar ushbu tilni faol o'zlashtirmoqda. Bu esa ularning klinik fanlarga o'tishda tayyorligini oshiradi.

Shifokorlar va tibbiyot xodimlarining kundalik amaliyotida lotin tiliga asoslangan terminlar doimiy qo'llaniladi. Bu terminlar tashxis qo'yish, dori-darmon yozish, hujjat yuritish, shifobaxsh jarayonlarni boshqarish va o'zaro kasbiy muloqotda aniqlik va tezkorlikni ta'minlaydi. Amaliy klinik faoliyatda lotin tilining ushbu keng qo'llanilishi uni nafaqat tarixiy, balki zamonaviy amaliy til sifatida ham mustahkamlaydi. Ko'pgina kasalliklar nomi, ayniqsa xalqaro kasalliklar tasnifida, lotin yoki lotin-yunon asosidagi terminlar bilan belgilanadi.

Masalan:

- *Pneumonia lobaris* - bo'limli zotiljam,
- *Diabetes mellitus* - qandli diabet,
- *Gastritis chronica* - surunkali gastrit.

Bu terminlar klinik yozuvlarda, tibbiy karta va epikrizlarda bir xilda ishlatiladi va butun dunyo bo'ylab bir xil tushuniladi.

Dori vositalarining nomlari asosan lotin tilida yuritiladi. Retsept yozishda lotin tilining qisqalik va qat'iy qoidalarga asoslanganligi farmatsevtik xavfsizlik va aniqlikni ta'minlaydi. Retseptlar maxsus lotincha qisqartmalar bilan yoziladi, masalan:

- *Rp.* - (*Recipe*) - "berilsin" degani,
- *gtt.* - (*guttae*) - tomchi,
- *tbl.* - (*tabulettae*) - tabletka.

Masalan:

Rp.: Tabulettae Paracetamoli 500 mg D. t. d. №10 S. Kuniga 3 mahal, ovqatdan keyin.

Bu yozuvda hamma qismlar an'anaviy lotin tilida bo'lib, dorixona xodimi uchun aniq va tushunarli bo'ladi.

Shifokorlar o'rtasidagi ilmiy va kasbiy muloqotda lotincha terminlar universal til vazifasini bajaradi. Xususan, kasallik tahlili, epikriz yozilishi, davolash rejaları yoki konsiliumlar chog'ida ushbu terminlar orqali aniq va qisqa muloqot yuritiladi:

- “Patientda *status post infarctum myocardi* holati aniqlangan”,
- “Davolash rejasi: *antibiotica + antipyretica*”.

Bunday yondashuv zamonaviy tibbiy madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Tibbiy hujjatlar: kasallik tarixlari (*historia morbi*), epikrizlar, yo'llanmalar va davolash natijalari hujjatlarida lotincha atamalar bemorning holatini qisqacha, aniq va tushunarli tarzda ifodalashga yordam beradi. Masalan:

- *Fractura claviculae sinistrae cum dislocatione* – chap yelka suyagining dislokatsiya bilan sinishi,
- *Status post laparotomiam* – laparotomiyadan keyingi holat.

Bu yozuvlar nafaqat klinik tafakkur, balki huquqiy hujjatlarda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Klinik terminlarning yasalişi qat'iy grammatik va semantik qonuniyatlarga asoslanadi.

Bu qonuniyatlar tufayli yangi kasalliklar, sindromlar, davo usullari yoki diagnostik holatlar paydo bo'lganida, ularni nomlashda yagona, tushunarli va ilmiy asoslangan tizim ishlatiladi. Aynan lotin tili bu tizimni boshqarishda asosiy vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Askaraliyeva, K. M. (2024). Effectiveness of Strategy-Based Instruction on Language Learning. *International Journal of Formal Education*, 3(3), 252-254.
2. Kakhorova, M. A. (2023). Nutrition of surgical patients. *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 1(8), 172-180.
3. Kakhorova, M. A. (2025, May). INTEGRATED METHODS FOR TEACHING ANATOMICAL TERMS IN LATIN. In *E-Conference platform* (Vol. 1, No. 20-may, pp. 159-161).
4. Kakhorova, M., & Maqsudjonov, S. (2025). THE COMMON HEALTHCARE APPROACHES IN THE ERA OF GRECO-ROMAN ANTIQUITY. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(1), 3-6.
5. Askaraliyeva, K. M. (2025). SOME BARRIERS OF TEACHING LISTENING AND EFFECTIVE TECHNIQUES TO OVERCOME THEM. *EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements*, 1(3), 98-103.
6. Askaraliyeva, K. M. (2025). THE APPLICATION OF COGNITIVE AND METACOGNITIVE LISTENING TECHNIQUES TO IMPROVE STUDENTS' COMPREHENSION. *Educator Insights: Journal of Teaching Theory and Practice*, 1(3), 34-41.
7. Kakhorova, M. A. (2025, May). INTEGRATED METHODS FOR TEACHING ANATOMICAL TERMS IN LATIN. In *E-Conference platform* (Vol. 1, No. 20-may, pp. 159-161).
8. JURAEV, A., ESANOV, U., KAKHOROVA, M., ESHBAEVA, N., & NURMATOVA, F. (2021). Formation of professional competence of future tourism specialists in English. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.5 Pedagogical sciences).
9. Ширинкулова, Ш. М., Кахарова, М. А., & Сайдуллаева, М. А. (2021). Инглиз ва ўзбек тилларида лугатшуносликнинг шаклланиши.

10. Juraev, A., Eshbaeva, N., Esanov, F. N. U., & Kakhorova, M. (2022). Ausbildung der beruflichen kompetenz von zukünftigen tourismusspezialisten in Englisch.
11. Kaxorova, M. A. (2024). The phenomena of word formation in latin as an example of cardiological terms. *Academic research in educational sciences*, (1), 483-488.
12. Askaraliyevna, K. M. (2025). THE INTEGRATION AND THE BENEFITS OF TECHNOLOGIES IN LANGUAGE LEARNING. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 3(1), 354-358.
13. Muxabbat, K. (2023). Terminologik tadqiqotlarning asosiy yo 'nalishlari. *Научный Фокус*, 1(7), 79-84.
14. Kaxarova, M. A. (2023). Terminologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ahamiyati va vazifalari. *Научный Фокус*, 1(7), 74-78.
15. Muxabbat, Q. (2023). Zamonaviy xorijiy tillarda sintetik so 'z yasali sh hodisasi fransuz tilidagi qo 'shimcha va so 'zlar misolida.
16. Askaraliyevna, K. M. (2024). THE INTEGRATION OF TEACHING STRATEGIES IN THE CONTEXT OF HIGHER EDUCATION.
17. Muxabbat Q. Zamonaviy xorijiy tillarda sintetik so 'z yasali sh hodisasi fransuz tilidagi qo 'shimcha va so 'zlar misolida. – 2023.
18. Muxabbat, Q. (2023). Oliy ta'lim tizimining dars mashg 'ulotlarida ta'lim metodlaridan foydalanish. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(14), 398-401.
19. Askaraliyevna, K. M. (2024). Essential Guidelines for Proficient Foreign Language Learning. *Miasto Przyszłości*, 52, 532-534.
20. Kakhorova, M. A. (2024). The use of qualitative and mixed methods investigating learners in their classrooms. *Academic research in educational sciences*, (1), 579-587.
21. Kakhorova, M. A. (2024). Comprehensible input as the most important factor on learning other language. *World of Scientific news in Science*, 2(5), 272-280.
22. Kakhorova, M. A. (2024). Comprehensible input approach as an effective language teaching method. *World of Scientific news in Science*, 2(3), 281-289.